

ματος είναι να ενισχυθεί η καλλιέργεια ήπιων δεξιοτήτων («soft skills»), δεξιοτήτων ζωής και δεξιοτήτων τεχνολογίας και επιστήμης (από κοινού «δεξιότητες του 21ου αιώνα») στους μαθητές» (σ.1), «Σκοπός της εσωτερικής αξιολόγησης είναι η συνεχής βελτίωση της ποιότητας του παρεχόμενου εκπαιδευτικού έργου, σε επίπεδο σχολικής μονάδας» (σ. 28) και «Οι παρατηρήσεις και προτάσεις αυτές για κάθε σχολική μονάδα γνωστοποιούνται αμελλητί...» (σ. 29).

Επομένως, η αυτονομία, η ευθύνη και η λογοδοσία για την αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού συστήματος από τη μια και η καλλιέργεια δεξιοτήτων από την άλλη αναφύονται και στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα.

3.2. Αλλαγές ως προς την ποιότητα, την προσβασιμότητα και τη χρηματοδότηση

Μελετώντας τους νόμους, τις υπουργικές αποφάσεις και τις εγκυκλίους της εκπαιδευτικής πολιτικής μετά τη μεταπολίτευση έως σήμερα είναι ευδιάκριτες οι αλλαγές και η προσπάθεια αλλαγών και βελτιώσεων ως προς την ποιότητα της μάθησης και ως προς την πρόσβαση. Η χρηματοδότηση παραμένει στα επίσημα έγγραφα σταθερά στον ίδιο προσανατολισμό: «Η πρωτοβάθμια και η δευτεροβάθμια εκπαίδευση παρέχεται από το κράτος δωρεάν» (Νόμος υπ' αριθ.1566/85:1) και «Εξασφάλιση δημόσιας και δωρεάν υψηλής ποιότητας παιδείας για όλους» (Νόμος υπ' αριθ.4186/2013:52).

3.2.1. Νέες τάσεις ως προς την ποιότητα

Η ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης αποτελεί ύψιστη προτεραιότητα της εκπαιδευτικής πολιτικής. Το 2013 συστάθηκε «Ανεξάρτητη διοικητική αρχή με την επωνυμία «Αρχή Διασφάλισης της Ποιότητας στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση» (Α.Δι.Π.Π.Δ.Ε.)» (Νόμος υπ' αριθ. 4142/2013:1085). Σκοπός της είναι «η διασφά-

λιση υψηλής ποιότητας εκπαιδευτικού έργου στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση» μέσω αξιολόγησης της ποιότητας του εκπαιδευτικού έργου και της υποστήριξης σχεδιασμού της εθνικής στρατηγικής και η «διαφάνεια όλων των δράσεων της στο πλαίσιο της αξιολόγησης της οργανωτικής διάρθρωσης και της ποιότητας του εκπαιδευτικού έργου στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση». Η ποιότητα στην παρούσα εργασία μελετάται με βάση τις συντελεσθείσες και προταθείσες αλληλαγές ως προς το περιεχόμενο σπουδών, το εποπτικό υλικό, τις παιδαγωγικές και διδακτικές μεθόδους, τους φορείς, τις μορφές μάθησης, την πιστοποίηση και την αξιολόγηση.

Το περιεχόμενο σπουδών τα τελευταία σαράντα χρόνια υπόκειται σε συνεχείς αλληλαγές. Ενώ ο βασικός κορμός των μαθημάτων παραμένει σταθερός (Θρησκευτικά, Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία, Μαθηματικά, Ιστορία, Φυσικές Επιστήμες, Ξένες Γλώσσες, Καλλιτεχνική Παιδεία, Φυσική Αγωγή), το Πρόγραμμα Σπουδών εμπλουτίζεται σταδιακά με μαθήματα που συνάδουν με την εξέλιξη της παιδαγωγικής επιστήμης και της τεχνολογίας, π.χ. Πληροφορική, Ερευνητική Εργασία (συνθετική εργασία/project), Γερμανικά, Ιταλικά ή Ισπανικά, Θέατρο, Χορός, Δημιουργική Γραφή. Στο πλαίσιο των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών προκλήσεων του 21^{ου} αιώνα νέες εκπαιδευτικές θεματικές προωθούνται: επιχειρηματικότητα, εθελοντισμός, προφύλαξη από φυσικές καταστροφές, καταπολέμηση εξαρτήσεων κ.ά. (Υ.ΠΑΙ.Θ., 2020:1-2). Ένα άλλο χαρακτηριστικό του Προγράμματος Σπουδών είναι ότι παρατηρείται μετάβαση από τα αυτόνομα διδασκόμενα μαθήματα στα διδακτικά/μαθησιακά πεδία, π.χ. «Φυσικές Επιστήμες» (Φυσική, Χημεία, Βιολογία, Γεωγραφία), «Σπουδές του Ανθρώπου και της Κοινωνίας» (Ιστορία, Θρησκευτικά) ή «Βιωματικές Δράσεις-Συνθετικές Δημιουργικές Εργασίες» (Τεχνολογία, Οικιακή Οικονομία, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Τοπική Ιστορία, Περιβάλλον και Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη, Σχολική και Κοινωνική Ζωή, Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός) (Υ.Α. 97364/Γ2/2011). Τέλος, από συγκεκριμένα κεφάλαια «διδακτέας ύλης» παρατηρείται μετάβαση σε θεματικούς άξονες και

«φακέλους μαθήματος», π.χ. Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά (Υ.Α. Αριθμ. 101470/ Δ2/2017)⁹.

Σημείο καμπής για τις δύο «εκπαιδευτικές εποχές», την παλαιότερη με το «κλειστό», καθορισμένο και περιορισμένο Πρόγραμμα Σπουδών και τη νεώτερη με το αυτόνομο, «ανοικτό» και ευέλικτο, αποτελούν τα νέα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ.) και το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) (Υ.Α. αρ. 21072α/ Γ2/2003) ύστερα από πρόταση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου (2001)¹⁰. Τα κύρια χαρακτηριστικά τους, σύμφωνα με το Π.Ι., είναι «υψηλή επιστημονική ποιότητα σύμφωνα και με τη διεθνή πρακτική των *Curricula*», «γνώση ως ενιαία και πολυπρισματική», «βιωματικές ευκαιρίες μάθησης», «ανάπτυξη της συνεργασίας, της αλληλεγγύης και της αποδοχής της διαφορετικότητας», «νέες τεχνολογίες σε όλες τις δραστηριότητες» και «επιτυχή αντιμετώπιση διεθνών δοκιμασιών, όπως λ.χ. του PISA, TIMS και Reading Literacy IEA» (σ. 10-11). Η ύλη των μαθημάτων εκσυγχρονίζεται και επικαιροποιείται τακτικά, εμμένει σε βασικές και ουσιώδεις γνώσεις και όχι περιττές επαναλήψεις, είναι πολυπρισματική και διαθεματική, οργανώνεται με σπειροειδή διάταξη, είναι περιορισμένη, για να εξετάζεται σε βάθος και όχι σε επίπεδο πληροφορίας, προωθείται με μορφή οργανωμένων προγραμμάτων και δραστηριοτήτων εφαρμόζοντας ποικίλες προσεγγίσεις, αξιοποιεί τις νέες τεχνολογίες, καλλιεργεί ποικιλία αλφαριθμητικών και όλα αυτά στοχεύουν στη γενικότερη ενίσχυση του σχολικού παιδαγωγικού περιβάλλοντος (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2001:11-12).

Η εφαρμογή του παραπάνω εκπαιδευτικού πλαισίου προϋποθέτει αλλαγές στα διδακτικά βιβλία και στο εποπτικό υλικό. Τα νέα βιβλία οφείλουν να αποπνέουν «τον σεβασμό και την ευαισθησία στην προσπάθεια των μαθητών, επιφέροντας μια σημαντική εσωτερική αλλαγή στη θεώρηση του εκπαιδευτικού συστήματος της υποχρεωτι-

9. «Νέα Προγράμματα Σπουδών στα Θρησκευτικά», <http://iep.edu.gr/el/thriskoefitika-programmata-spoudon>

10. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, «Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ.» (2001), <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/>

κής εκπαίδευσης» (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2001:13). Έτσι, το 2009 το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, καταθέτοντας πρόταση για τα σχολικά βιβλία, υποστηρίζει το πολυληπτό βιβλίο και την ελεύθερη επιλογή του από τον διδάσκοντα και συγκεκριμένα, αναφέρει

με τον όρο σχολικό βιβλίο (για κάθε αντικείμενο) εννοείται ένα διδασκτικό πακέτο στο οποίο συμπεριλαμβάνεται υλικό για τον μαθητή (βιβλίο του μαθητή και φάκελος του μαθήματος ο οποίος περιλαμβάνει οδηγίες και υλικό έντυπο και ηλεκτρονικό για την πραγματοποίηση εργασιών, εργαστηριακών ασκήσεων, ασκήσεων πεδίου, μελετών για διάφορα θέματα κτλ.) και υλικό για τον εκπαιδευτικό (βιβλίο εκπαιδευτικού, υποστηρικτικό υλικό έντυπο και ηλεκτρονικό κτλ.) (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2009:8).

Παράλληλα, προς ταχύτερη επίτευξη της παραπάνω πρότασης προωθείται με εντατικό ρυθμό το «ψηφιακό σχολείο» και το «ψηφιακό υλικό» με τους ανοικτούς διαδικτυακούς πόρους και πληθώρα εκπαιδευτικών δράσεων και υλικού σε όλα τα μαθήματα και το 2010 το Υπουργείο Παιδείας *«καλεί τους εκπαιδευτικούς να καταθέσουν το ψηφιακό εκπαιδευτικό υλικό που έχουν αναπτύξει (π.χ. πολυμεσικές παρουσιάσεις, διαδραστικές εφαρμογές, οπτικοακουστικό υλικό, προσομοιώσεις, εκπαιδευτικά παιχνίδια)»*¹¹. Όλο και σε περισσότερα μαθήματα το τελευταίο διάστημα στις οδηγίες διδασκαλίας περιορίζεται η χρήση του σχολικού βιβλίου, π.χ. στις οδηγίες για την Ιστορία *«προτείνεται η διδασκαλία των διδακτικών ενοτήτων με δύο τρόπους: α) “Διδασκαλία με έμφαση στα ακόλουθα σημεία” και β) “συνοπτική παρουσίαση” ή “απλή αναφορά”»* (ΥΠ.Π.Ε.Θ. 164288/Δ2/ 03-10-2017:1), για την Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή προτείνεται να αξιοποιηθούν ως διδασκτικό υλικό εκτός από το σχολικό εγχειρίδιο και πηγές από το διαδίκτυο (ΥΠ.Π.Ε.Θ. 159333/25-09-2017), για τη Γλωσσική διδασκαλία προτρέπει τους εκπαιδευτικούς *«να αντιλημ-*

11. ΥΠ.Π.Ε.Θ, <https://www.minedu.gov.gr/aei-9/nomothesia-aei/112-ekdhlwseis-epimorfwsh/ekdhlwseis-driseis/679-prosklisi-katathesis-psifiakoy-ekpaideytikoy-periexomenoy-gia-tin-aksiopoiisi-toy-stin-ekpaideytiki-diadikasia-02-06-10>

βάνονται τη διδασκαλία του μαθήματος όχι ως άθροισμα ενοτήτων, αλλά ως ένα σύνολο στόχων» και

Υπ' αυτό το πρίσμα ο σχεδιασμός της διδασκαλίας δε χρειάζεται να ακολουθεί τη γραμμική διάταξη του σχολικού εγχειριδίου, αλλά είναι στη διακριτική ευχέρεια των εκπαιδευτικών, σε συνεργασία μεταξύ τους, να κάνουν επιλογές ως προς τη θεματική των διδακτικών ενοτήτων με βάση τα ενδιαφέροντα των μαθητών/τριών. Ως εκ τούτου, από το σχολικό εγχειρίδιο οι εκπαιδευτικοί μπορούν να επιλέξουν από τις διδακτικές ενότητες τα θέματα που θα προσπελάσουν, με όποια σειρά κρίνουν σκόπιμη, αυτοτελώς ή και σε συνδυασμό (ΥΠ.Π.Ε.Θ, 154689/18-09-2017:2).

Στο ίδιο πλαίσιο κινούνται και οι οδηγίες προς τους εκπαιδευτικούς για το διδακτικό υλικό των ΕΠΑΛ, οι οποίοι *«καλούνται να αξιοποιήσουν όποια στοιχεία των προτάσεων κρίνουν ότι ταιριάζουν στις εκπαιδευτικές ανάγκες και προτιμήσεις των μαθητών/μαθητριών»¹². Επίσης, τους προτρέπει να εμπλουτίζουν το υλικό του βιβλίου με κείμενα και δραστηριότητες από έγκριτες πηγές, έντυπες ή /και ηλεκτρονικές προσφέροντας τους πληθώρα ψηφιακών πόρων και εργαλείων¹³. Τέλος, δρομοιογείται και η πλήρης κατάργηση του σχολικού βιβλίου, π.χ. συνθετική εργασία/project, Θρησκευτικά κ.ά.*

Οι αλλαγές στο περιεχόμενο σπουδών και στο διδακτικό υλικό δεν υφίστανται, αν δεν μεταβληθεί το παιδαγωγικό πλαίσιο και οι διδακτικές πρακτικές. Αν και η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση 1566/1985 με τη θέσπιση του θεσμού των μαθητικών κοινοτήτων (Άρθρο 45) και των σχολικών συνεταιρισμών (Άρθρο 46) αποτελεί τον ωινό της μεταστροφής στην παιδαγωγική, καθώς οι μαθητές/τριες *«συμμετέχουν στην οργάνωση της μαθητικής ζωής και στην οργάνωση και πραγματοποίηση κάθε είδους σχολικών εκδηλώσεων»* (Νόμος υπ'

12. ΥΠ.Π.Ε.Θ, Επαγγελματική Εκπαίδευση, <http://www.minedu.gov.gr/techniki-ekpaideusi-2/didaktiko-yliko>

13. Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, http://iep.edu.gr/images/IEP/EPISTIMONIKI_YPIRESIA/Epist_Monades/B_Kyklos/Humanities/2017/evretirio_2017final.pdf

αριθ. 1566/85), δεν είναι εύκολο να μεταβληθεί το δασκαλοκεντρικό παιδαγωγικό μοντέλο μάθησης. Με τη θεσμοθέτηση των «Σχολικών Δραστηριοτήτων», όπου «*η συμμετοχή των μαθητών πρέπει να είναι ενεργητική, δημιουργική και όχι παθητική*», οι εκπαιδευτικοί που αναλαμβάνουν τις δραστηριότητες αυτές «*συζητούν μαζί με τους μαθητές, αποφασίζουν για τη διοργάνωση και πραγματοποίηση σχολικών δραστηριοτήτων και από κοινού καταρτίζουν συγκεκριμένα προγράμματα*» (Υ.Α. Αρ. Γ2/4867/1992:5960-61). Το 2001 ο Σ. Αθασιώτης, πρόεδρος του Π.Ι., υποστηρίζει τη «Νέα Παιδαγωγική» λέγοντας πως «*το σχολείο, αντίθετα, πρέπει να είναι μαθητοκεντρικό, κοινωνιοκεντρικό και βιωματικό, με όλους τους συντελεστές του συμμετοχούς, χώρος ελκυστικός, χώρος καλλιέργειας της δημιουργικότητας του μαθητή*» και τονίζει πως

Άλλωστε πέρασε ο καιρός που ο δάσκαλος αποτύπωνε τη γνώση στο πετσί του μαθητή με τη βέργα, που ο αυταρχισμός είχε τη θέση της συνεργασίας και η επιβολή της δημιουργικότητας. Το Γυμνάσιο θα υποδεχτεί τον προσεγγίζοντα την ταραχώδη εφηβεία νέο με τις αντιρρήσεις του, τις αμφισβητήσεις του, την ακόρεστη περιέργεια για τον κόσμο που εμείς του παρουσιάζουμε, προκειμένου να τον γνωρίσει, να τον κατανοήσει, να τον αποδεχτεί και να τον αγαπήσει (Αθασιώτης, 2001:3).

Η μεταστροφή στην παιδαγωγική επηρεάζει άμεσα τις διδακτικές προσεγγίσεις. Οι διδακτικοί στόχοι διευρύνονται, καθώς

στα νέα Α.Π.Σ. στο γυμνάσιο επιχειρείται η παροχή βασικών γνώσεων αλλά και γνωστικών δεξιοτήτων παρατήρησης, διερεύνησης, ταξινόμησης, ερμηνείας, επίλυσης, επιλογής, αξιολόγησης. Ταυτόχρονα καλλιεργούνται κοινωνικές στάσεις, δεξιότητες και αξίες, όπως συνεργατικότητα, ευελιξία, προσαρμοστικότητα, συμμετοχή, αλληλεγγύη, βίωση των πνευματικών αξιών, προστασία της σωματικής και ψυχικής υγείας (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2001:5).

Οι εκπαιδευτικοί καλούνται να εφαρμόσουν ποικιλία μεθόδων. Δίνεται έμφαση στον βιωματικό χαρακτήρα της διδασκαλίας *«συνδέοντας το σχολείο με τον προσωπικό βίο, τα ενδιαφέροντα, το είδος της νοημοσύνης και τις κλίσεις των μαθητών/τριών»* (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2001:10). Υλοποιείται με εργαστηριακές ασκήσεις, επιδείξεις πειραμάτων, πρακτικές δραστηριότητες, επισκέψεις πεδίου κ.λπ. Προτείνονται η διαθεματική προσέγγιση, που καλύπτει πολύπλευρα το θέμα σε μια *«πολυδιάστατη κοινωνία της γνώσης»*, η εκπόνηση σχεδίων (projects), που καλλιεργεί τις *«γνωστικο-κοινωνικές δεξιότητες του επιστημονικού τρόπου σκέψης των μαθητών. Οι δεξιότητες αυτές είναι αναγκαίες για την αυτο-ρυθμιζόμενη μάθηση, που προϋποθέτει η δια βίου εκπαίδευση»* (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2001:1), η διερευνητική και ανακαλυπτική μάθηση, η συνεργατική και η συνεργηνητική μεθοδολογία για την καλλιέργεια της αποδοχής του άλλου στο πλαίσιο της πολυπολιτισμικής κοινωνίας, η διαλογική και η στοχαστική προσέγγιση.

Σταδιακά, οι προτεινόμενες διδακτικές μέθοδοι υπεισέρχονται στις οδηγίες διδασκαλίας των μαθημάτων από το Υπουργείο. Το 1999 στις οδηγίες για τη διδασκαλία των Μαθηματικών προτείνεται η διάρθρωση του μαθήματος γύρω από ερευνητικές δραστηριότητες προσαρμοσμένες στα ενδιαφέροντα των μαθητών, διαθεματικά και με αναπαραστάσεις (Υ. Α. Αρ. Γ2/2861/1999) και για τη γλωσσική διδασκαλία *«να μην είναι μνημονική, στατική και παθητική. Οφείλει να είναι ενεργητική, δημιουργική, δυναμική»* (Υ.Α. Αρ. Γ2/1088/1999:7242). Επίσης, στις οδηγίες για τα γλωσσικά μαθήματα αναφέρει ότι οι εκπαιδευτικοί *«έχουν ρόλο συντονιστή και συντονίστριας και ισότιμου συνομιλητή και ισότιμης συνομιλήτριας κατά τη διδασκαλία και διεξαγωγή των διάφορων γλωσσικών δραστηριοτήτων»* (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2011:16). Στην αναδιάρθρωση του Λυκείου προτρέπουν τον εκπαιδευτικό *«να αναπροσαρμόσει τις διδακτικές μεθόδους και προσεγγίσεις προς όφελος των μαθητών του»* (Ν. 4186/2013, Άρθρο 3). Το 2015 στο πλαίσιο των θετικών μαθημάτων προτείνονται *«τα βήματα της επιστημονικής/εκπαιδευτικής μεθόδου με διερεύνηση είναι: α) παρατηρώ, πληροφορούμαι, ενδιαφέρομαι,*

β) συζητώ, αναρωτιέμαι, υποθέτω, γ) ενεργώ, πειραματίζομαι, δ) συμπεραίνω, καταγράφω και ε) εφαρμόζω, εξηγώ, γενικεύω» (ΥΠ.Π.Ε.Θ., 144958/Δ2). Το 2017 στην προτεινόμενη διδακτική μεθοδολογία για την Ιστορία αναφέρονται: συζήτηση, αναπαράσταση γεγονότων, ερευνητικές εργασίες, αγώνας λόγου, παιχνίδι ρόλων, δημιουργία ιστοριογραμμών και αρχαιολογικών οδηγών κ.ά. (ΥΠ.Π.Ε.Θ., 164288/ Δ2), για τα Θρησκευτικά βιωματική και διερευνητική προσέγγιση (Υ.Α. Αρ. 101470/ Δ2/2017:21052). Τέλος, το 2020 η πρόταση του Υπουργείου για την «Αναβάθμιση του Σχολείου» εμπεριέχει «*την ενίσχυση της βιωματικής και ανακαλυπτικής μάθησης, με στόχο την πιο άμεση και ενεργή συμμετοχή των μαθητών στην τάξη*» (Υ.ΠΑΙ.Θ., 2020:1).

Η διεύρυνση του μαθησιακού υλικού και ο διερευνητικός και ανακαλυπτικός τρόπος μάθησης επιφέρουν αλλαγές στους φορείς και στις μορφές μάθησης, που επιτυγχάνεται με δύο τρόπους, έναν άμεσο και έναν έμμεσο. Ο άμεσος σχετίζεται με τη διεύρυνση του προγράμματος σπουδών, καθώς το 1992 με τη θεσμοθέτηση των σχολικών δραστηριοτήτων (Υ.Α. υπ' αριθ. Γ2/4867) το σχολείο ανοίγει τις πόρτες του προς τον έξω κόσμο, καθώς ορίζει ότι «*σε συνεργασία με μαθητές άηλου σχολείου και τοπικούς φορείς τις πραγματοποιεί εντός ή εκτός σχολικού χώρου*». Τα αντικείμενα των σχολικών δραστηριοτήτων σχετίζονται με πολιτιστικά θέματα, περιβαλλοντικά, αγωγής υγείας και επίσης, στις δραστηριότητες εντάσσονται η διοργάνωση εκδρομών, η λειτουργία της εκπαιδευτικής τηλεόρασης, η συμμετοχή σε προγράμματα CODIESEE, CORDIE, «Συνεργαζόμενα Σχολεία» της UNESCO, καθώς και τα κοινοτικά προγράμματα. Η συμμετοχή στα προγράμματα, που υλοποιούνται μέχρι σήμερα (ΥΠ.Π.Ε.Θ., υπ' αριθ. 188142/ ΓΔ4/2017· υπ' αρ. 33120/ΓΔ4/2017) και η «*Πρόσκληση υποβολής αιτημάτων για έγκριση εκπαιδευτικών προγραμμάτων/δράσεων, εκπαιδευτικού υλικού και μαθητικών διαγωνισμών*» από το Υπουργείο Παιδείας¹⁴, σημαίνει και συνεργασία

14. Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, <https://www.minedu.gov.gr/news/44232-03-03-20-prosklisi-yponolis-aitimatou-gia-egkrisi-ekpaideftikon-program>

με τους φορείς υλοποίησής τους και διεύρυνση των φορέων μάθησης. Ο έμμεσος τρόπος που εμπλουτίζει ακόμη περισσότερο τους φορείς μάθησης συντελείται την τελευταία δεκαετία και συνδέεται με την ανάπτυξη της τεχνολογίας και την κυριαρχία της ψηφιακής εποχής. Στα αναλυτικά προγράμματα σπουδών, στις αποφάσεις και στις οδηγίες του Υπουργείου Παιδείας η διδασκαλία συνοδεύεται από την αξιοποίηση διαδικτυακού υλικού από ένα ευρύ φάσμα φορέων τοπικών, εθνικών, ευρωπαϊκών και διεθνών, ιδιωτικών ή δημόσιων, κυβερνητικών ή μη, ατόμων ή ομάδων, π.χ. εκπαιδευτικοί, Εθνική Πινακοθήκη, Μουσεία, Πανεπιστήμια, Greenpeace, NASA κ.ά. Επομένως, η τυπική εκπαίδευση απεμπολεί σταδιακά την αποκλειστικότητα της μάθησης και «συνεργάζεται» σε επίσημο ή ανεπίσημο πλαίσιο με μη τυπικούς και άτυπους φορείς μάθησης.

Η διεύρυνση των μορφών μάθησης δεν συνοδεύεται ακόμη από τους αντίστοιχους επίσημους τίτλους επικύρωσής της. Η τυπική μορφή μάθησης επικυρώνεται με «Απολυτήρια», «Πτυχίο Επαγγελματικής Ειδικότητας» (ΕΠΑ.Λ.), Κρατικό Πιστοποιητικό Γλωσσομάθειας (Ν. υπ' αρ. 2740/1999) και το σχολικό έτος 2015-16 δρομολογείται σε διευρυμένη εφαρμογή η Πιστοποίηση ικανοτήτων μαθητών/τριών Γυμνασίων και Λυκείων¹⁵ στις ΤΠΕ. Επίσης, τα «Αριστεία Προόδου» και τα «Βραβεία Προόδου» αποδίδονται «*στους/στις μαθητές/τριες που επιτυγχάνουν βαθμό ετήσιας προόδου*» (Υ.Α. Αρ. 10645/ΓΔ4). Οι υπόλοιποι τίτλοι που έχουν θεσπιστεί κατά καιρούς σχετίζονται με την ηθική και κοινωνική υπόσταση του μαθητή/τριας

«διά πράξιν αυτοθυσίας ή ασυνήθους ανιδιοτελούς φιλαλληλίας, ευθύς μετά την τέλεισιν της πράξεως, απονέμεται, δι' αποφάσεως του Συλλόγου των διδασκόντων, δημόσιος έπαινος. Επί πλέον εις τους μαθητάς τούτους, οίτινες διά της αυτής ως άνω αποφάσεως του Συλλόγου των Διδασκόντων απαηλλάσσονται απασών

maton-draseon-ekpaideftikoy-ylikoy-kai-mathitikon-diagonismon-gia-to-sxoliko-etos-2020-2021

15. Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ, <https://com2cert.cti.gr/gia-to-ergo.html>

των τυχόν βαρυνουσών αυτούς κυρώσεων μεθ' όλων των συνεπειών των, επιδίδεται ειδικόν δίπλωμα» (Π.Δ.104/1979 - ΦΕΚ 23/Α/7.2.1979).

Το 2018 το ΥΠ.Π.Ε.Θ. με την απόφαση Αρ. 10645/ΓΔ4 θεσμοθετεί τον «Έπαινο Προσωπικής Βελτίωσης» για τους μαθητές/τριες που έχουν σημειώσει σημαντική βελτίωση της επίδοσής τους και «ειδικό έπαινο» για τους μαθητές/τριες «που διακρίνονται για ιδιαίτερες πράξεις αλληλεγγύης και κοινωνικής προσφοράς και για πράξεις που εκφράζουν πνεύμα ανιδιοτελούς φιλαλληλίας».

Η ποιότητα της εκπαίδευσης συνδέεται άμεσα και με την αξιολόγηση που στο πέρασμα των τελευταίων χρόνων εμφανίζει ποικίλες μορφές. Η πιο σταθερή και διαχρονική μορφή είναι η αξιολόγηση του μαθητή, η οποία συνοδεύεται ή ακολουθείται από την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού. Στην αυγή του 21^{ου} αιώνα οι δύο προηγούμενες αξιολογήσεις τείνουν να λάβουν τη μορφή της αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου¹⁶ ή της αυτοαξιολόγησης σχολικής μονάδας λαμβάνοντας υπόψη τη συνολική λειτουργία του σχολείου που «δεν επικεντρώνεται στον έλεγχο και τη βαθμολόγηση της απόδοσης των επιμέρους παραγόντων της σχολικής μονάδας αλλά λειτουργεί στο πλαίσιο μιας συνεχούς διαδικασίας βελτίωσης της ποιότητας του εκπαιδευτικού έργου» (Διαρκής Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων της Βουλής, 2016:18). Από τη δεκαετία του 1990 καταβάλλονται συνεχείς προσπάθειες από το Υπουργείο Παιδείας να εδραιωθεί ένα σύστημα αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου αλλά μέχρι σήμερα αποτελεί αιτία πολιτικών αντιπαραθέσεων και συνεχών ανατροπών¹⁷.

Ως προς την αξιολόγηση των μαθητών παρατηρείται αλλαγή του παιδαγωγικού λόγου και πλαισίου. Κατά τη δεκαετία του 1980 στις

16. «Με τον όρο αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου νοείται η εκτίμηση της απόδοσης της παρεχόμενης εκπαίδευσης γενικά. Κατά την αξιολόγηση εκτιμάται το έργο κάθε εκπαιδευτικού χωριστά, το έργο της σχολικής μονάδας συνολικά καθώς και η απόδοση του εκπαιδευτικού συστήματος σε περιφερειακό και εθνικό επίπεδο», Π.Δ. υπ' αριθ. 320/1993.

17. Το Παρατηρητήριο της ΑΕΕ, <http://aee.iep.edu.gr/legislation>

οδηγίες και στα αναλυτικά προγράμματα δε γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στην αξιολόγηση των μαθητών, καθώς αυτή περιορίζεται στην καθημερινή προφορική εξέταση αναπαραγωγής της γνώσης και ιδιαίτερα στις γραπτές εξετάσεις. Όμως, κατά τη δεκαετία του 1990 μεταβάλλεται η «ρητορική» γύρω από την αξιολόγηση, καθώς το 1997 έχει ως στόχο *«κυρίως να υιοθετήσει μεθόδους και πρακτικές που αξιολογούν τον βαθμό επίτευξης των διδακτικών στόχων και των βασικών δεξιοτήτων και συνδυάζει ποικίλες μορφές και τεχνικές για την επίτευξη έγκυρης, αξιόπιστης, αντικειμενικής και αδιάβλητης αποτίμησης των γνώσεων και δεξιοτήτων, χωρίς πρόσθετη εξεταστική επιβάρυνση»* και υιοθετεί τις συνθετικές δημιουργικές εργασίες (Νόμος 2525/ 1997:2).

Η «ρητορική» για την αξιολόγηση αλληλάζει συλλήβδην μετά το 2001 και κυρίως μετά την κατάθεση της πρότασης για τη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και την εφαρμογή των νέων Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ. (2003), στα οποία βασικός στόχος της αξιολόγησης είναι *«η ανατροφοδότηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας και ο εντοπισμός μαθησιακών ελλείψεων, με σκοπό τη βελτίωση της προσφερόμενης εκπαίδευσης»* (Υ.Α. 21072α/ Γ2/2003:3743). Προτείνει την υιοθέτηση της αρχικής/διαγνωστικής, της διαμορφωτικής και της τελικής/συνολικής αξιολόγησης. Οι αρχές που ορίζει για την αξιολόγηση είναι: διαρκής, με συγκεκριμένα κριτήρια με βάση τους στόχους μάθησης, αξιολόγηση όχι μόνο γνώσεων αλλά και δεξιοτήτων, στάσεων και αξιών, διαφάνεια, αξιοπιστία και αντικειμενικότητα και αξιοποίηση ποικίλων μεθόδων επικεντρωμένων στις ιδιαιτερότητες του κάθε μαθητή. Τέλος, ως τεχνικές προτείνονται ενδεικτικά εκτός από τις γραπτές και προφορικές εξετάσεις, ο ημιδομημένος διάλογος, οι ερευνητικές εργασίες, η συστηματική παρατήρηση, ο φάκελος εργασιών, η αυτοαξιολόγηση και η αξιολόγηση από τους συμμαθητές. Σταδιακά οι νέες μορφές αξιολόγησης ενσωματώνονται και εμπλουτίζονται στα νέα προγράμματα σπουδών, π.χ. στη Γλώσσα και στη Λογοτεχνία (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2011:20 & 42), στη Φυσική (Υ.Π.Ο.ΠΑΙ.Θ., υπ' αρ. 144958/Δ2/2015:5), στα Θρησκευτικά (Υ.Π.Ε.Θ., υπ' αριθ.

143575/Δ2/2016:30865), στα φιλολογικά μαθήματα (ΥΠ.Π.Ε.Θ., υπ'αρ. 154689/ 2017:6) κ.ά.

Όπως η αξιολόγηση του μαθητή έτσι και η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού ή του εκπαιδευτικού έργου έχει υποστεί πολλαπλές μεταβολές και διάγει και σήμερα μεταβατική περίοδο. Η δεκαετία του '80 σηματοδότησε την πορεία των αλλαγών, όταν από τον θεσμό του επιθεωρητή εισήχθη ο θεσμός του Σχολικού Συμβούλου (Νόμος 1304/82), ο οποίος καταργείται το 2018 (Νόμος 4547, Άρθρο 17). Από την εποπτεία, τον έλεγχο και τις αξιολογικές εκθέσεις του επιθεωρητή (Νόμος 309/76:650) συντελείται μετάβαση στην «*παιδαγωγική καθοδήγηση*», στην «*ενθάρρυνση*» και «*επιμόρφωση*» του Συμβούλου (Νόμος 1304/82). Από τη δεκαετία του '90 εισάγεται η έννοια του εκπαιδευτικού έργου, όπου η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού εντάσσεται σε επίπεδο σχολικής μονάδας και εκπαιδευτικής περιφέρειας. Από το 1993 με το Π.Δ. 320, όπου υιοθετείται η έκφραση «*αξιολόγηση εκπαιδευτικού έργου*», μέχρι σήμερα καταβάλλονται συνεχείς προσπάθειες από τις εκάστοτε κυβερνήσεις να εφαρμοστεί η αξιολόγηση αλλά δεν έχουν ευοδωθεί τα σχέδια και οι προσπάθειες εφαρμογής τους. Στο πλαίσιο της αυτονομίας της σχολικής μονάδας που αποτελεί βασική προτεραιότητα της σύγχρονης εκπαιδευτικής πολιτικής εντάσσεται και η αυτοαξιολόγηση της σχολικής μονάδας (Διαρκής Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων της Βουλής, 2016:18). Επίσης, η αναδιάρθρωση των δομών υποστήριξης πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που έχει δρομολογηθεί (Νόμος 4547/2018) στοχεύει στην υποστήριξη της αυτοαξιολόγησης, καθώς τα Περιφερειακά Κέντρα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού (ΠΕ.Κ.Ε.Σ.) έχουν ως αρμοδιότητα «*να υποστηρίζουν τις σχολικές μονάδες στη διαδικασία προγραμματισμού του εκπαιδευτικού έργου, καθώς και της υλοποίησης και της αποτίμησής του*» (σ. 8381), μελετώντας τις εκθέσεις προγραμματισμού του εκπαιδευτικού έργου κάθε σχολείου, αποδελτιώνοντας τα αιτήματα του και επιμορφώνοντας ανάλογα με τις ανάγκες του (Υ.ΠΑΙ.Θ., 2020:28-29).

3.2.2. Νέες τάσεις ως προς την πρόσβαση

Η «πρόσβαση» αποτελεί για τον «*Ανασχεδιασμό της Εκπαίδευσης*» (2012) τη δεύτερη προτεραιότητα μετά την ποιότητα στην ευρωπαϊκή εκπαιδευτική πολιτική. Όμως, στην Ελλάδα και αυτός ο τομέας ακολουθεί μια ιδιαίτερη πορεία που συνάδει με τα ευρύτερα κοινωνικά και πολιτικά ιστορικά γεγονότα της χώρας. Έτσι, η μελέτη της πρόσβασης στην εκπαίδευση στην Ελλάδα θα μπορούσε να διακριθεί σε δύο περιόδους. Η πρώτη περίοδος, που αρχίζει με τη μεταπολίτευση (1974), κορυφώνεται με την πολιτική αλλαγή του 1981 και ολοκληρώνεται στο τέλος του 20^{ου} αιώνα, χαρακτηρίζεται από τη διεύρυνση της πρόσβασης στην εκπαίδευση στο πλαίσιο της αποκατάστασης των κοινωνικών και πολιτικών αδικιών, δηλαδή είναι προσανατολισμένη σε εθνικό επίπεδο και καταβάλλονται οι πρώτες προσπάθειες υπέρβασης του εθνικού πλαισίου στο τέλος του 20^{ου} αιώνα. Η δεύτερη περίοδος, που καταλαμβάνει τις δύο πρώτες δεκαετίες του 21^{ου} αιώνα, χαρακτηρίζεται από την προσπάθεια να εναρμονιστεί με την ευρωπαϊκή εκπαιδευτική πολιτική και να ανταποκριθεί στις διεθνείς τάσεις.

Οι επιπτώσεις της επανάστασης της γνώσης και της παραγωγής της τεχνολογικής έκρηξης στην οικονομία, την κοινωνική δομή, αλλά και τη διεθνή θέση των διαφόρων χωρών, είναι πολυεπίπεδες. Είναι φανερό πως σ' έναν κόσμο ανοιχτών συνόρων υψηλής διεθνούς αλληλεξάρτησης, οι επιπτώσεις αυτές είναι εξόχως σημαντικές και για τη χώρα μας (Πρακτικά Βουλής, Συνεδρίαση ΛΑ΄, 1997:943).

Αρχικά, διευρύνεται η πρόσβαση ως προς τον τόπο. Η μάθηση κατά την πρώτη περίοδο περιορίζεται στον σχολικό χώρο, μέσα στην τάξη σε αλληλεπίδραση με τον δάσκαλο και τους μαθητές της τάξης ή του σχολείου. Με τον Νόμο 1566/85 και ιδιαίτερα με τον Νόμο 2892/90 (περιβαλλοντική εκπαίδευση και ίδρυση Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης-Κ.Π.Ε.) και την Υ.Α. Γ2/4867/92 (πολιτιστικά, περιβαλλοντικά, αγωγής υγείας θέματα) ξεκινά η διεύρυνση του

τόπου μάθησης, καθώς θεσμοθετούνται οι σχολικές δραστηριότητες, όπου «οι δραστηριότητες αυτές πραγματοποιούνται στον χώρο του σχολείου αλλά και σε άλλους χώρους ανάλογα με το αντικείμενο ενασχόλησης (Μουσεία, βιβλιοθήκες, εκθεσιακοί χώροι, θέατρα, επιμελητήρια, χώροι άλλων δημόσιων φορέων, εργαστήρια κ.ά.)» (σ. 5960). Στο τέλος του 20^{ου} αιώνα με τη θεσμοθέτηση των διδακτικών επισκέψεων παύει ο χώρος του σχολείου να είναι ο αποκλειστικός τόπος μάθησης, καθώς

ενσωματώνονται, εντός του Ενιαίου Πλαίσιου Προγράμματος Σπουδών στην καθημερινή λειτουργία του σχολείου πολλαπλές πηγές πληροφόρησης και εκπαίδευσης εντός και εκτός των φυσικών συνόρων του σχολείου. Στο πλαίσιο αυτό δίνεται η δυνατότητα διεξαγωγής μαθημάτων του αναλυτικού προγράμματος σε εξωσχολικούς χώρους, με τη διοργάνωση σχετικών διδακτικών επισκέψεων, οι οποίες αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του ετήσιου σχεδιασμού του εκπαιδευτικού έργου σε επίπεδο τάξης και σχολικής μονάδας. Με τον τρόπο τούτο η εμπειρία συνιστά τη βάση απόκτησης της γνώσης και το Σχολείο ανοίγεται στη ζωή και στην κοινωνία (ΥΠ.Ε.Π.Θ., Γ1/Φ12/752/866/19-08-1998, Άρθρο 1).

Σταδιακά, οι παραπάνω εκπαιδευτικές δράσεις μάθησης εκτός σχολικού χώρου εμπλουτίζονται με εκπαιδευτικές εκδρομές και επισκέψεις, εκπαιδευτικές ανταλλαγές, αδελφοποιήσεις, εκπαιδευτικά προγράμματα, προγράμματα διεθνών οργανισμών και διεθνείς συμμετοχές (Υ.Α., υπ'αρ. 33120/ΓΔ4/2017). Ο τόπος μάθησης έχει ξεπεράσει πια τα πεπερασμένα όρια του ρεαλιστικού χώρου και διεξάγεται σήμερα σε ανοικτά περιβάλλοντα μάθησης στον κυβερνοχώρο, «ένας εικονικός, πλασματικός χώρος που δημιουργείται με τη χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή και συνήθως σε σύνδεση με το ίντερνέτ» (Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα).

Επίσης, διευρύνεται η πρόσβαση ως προς τον χρόνο. Κατά την πρώτη περίοδο, καθώς ο στόχος είναι η βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου του τόπου, η αποκατάσταση των κοινωνικών ανισοτή-

των και η μείωση της σχολικής διαρροής, θεσπίζεται η υποχρεωτική εννιάχρονη εκπαίδευση (Ν. 1566/1985) που σήμερα με το Ν. 4521/2018 έχει γίνει δεκάχρονη (Άρθρο 33) και μάλιστα από το 1997 έχει καθιερωθεί και ο τύπος του «ολοήμερου σχολείου». Ο Ν. 3879/2010 για την «Ανάπτυξη της Δια Βίου Μάθησης» καταργεί τον καθορισμένο χρόνο μάθησης, καθώς αναγνωρίζονται

όλες οι μορφές μαθησιακών δραστηριοτήτων στη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου, που αποσκοπούν στην απόκτηση ή την ανάπτυξη γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων, οι οποίες συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης προσωπικότητας, στην επαγγελματική ένταξη και εξέλιξη του ατόμου, στην κοινωνική συνοχή, στην ανάπτυξη της ικανότητας ενεργού συμμετοχής στα κοινά και στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη (Άρθρο 2).

Τέλος, στη διεύρυνση του χρόνου μάθησης συμβάλλει και η ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών σε συνδυασμό με την υιοθέτηση της συνεργατικής, ερευνητικής και ανακαλυπτικής μάθησης. Έτσι, στα περισσότερα μαθήματα και σύμφωνα με τα νέα αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών, π.χ. ερευνητική εργασία-project¹⁸, αξιοποιείται η ψηφιακή τεχνολογία με τρόπους που καταργούν τα χρονικά όρια μάθησης. Οι μαθητές αντλούν το διαδικτυακό περιεχόμενο και οργανώνονται σε ηλεκτρονικές πλατφόρμες μάθησης και επικοινωνούν ως ομάδα οποιαδήποτε στιγμή. Επίσης, οι πρωτοβουλίες του Υπουργείου Παιδείας, π.χ. «Πιστοποίηση των μαθητών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης»¹⁹, «Ασφάλεια στο Διαδίκτυο»²⁰, «Επαγγελματικός Προσανατολισμός»,²¹ «Stop bullying»²² κ.ά., συνοδεύονται

18. Διαδραστικά σχολικά βιβλία, Ερευνητική Εργασία-project, <http://ebooks.edu.gr/new/books-pdf.php?course=DSGL-A107>

19. Πιστοποίηση μαθητών σε ικανότητες ΤΠΕ, <https://com2cert.cti.gr/>

20. Ασφάλεια στο Διαδίκτυο, <https://internetsafety.pi.ac.cy/>

21. Διαδικτυακή Πύλη Συμβουλευτικής και Επαγγελματικού Προσανατολισμού, <https://www.eopper.gr/teens/>

22. Δίκτυο Πρόληψης & Αντιμετώπισης των Φαινομένων Σχολικής Βίας & Εκφοβισμού, <http://stop-bullying.sch.gr/>

και από ανάπτυξη υποστηρικτικού διαδικτυακού υλικού, το οποίο καλείται να αξιοποιεί, όποτε επιθυμεί, ο μαθητής/τρια ανάλογα με τις ανάγκες του/της.

Διευρύνεται και η πρόσβαση ως προς τα μέσα μάθησης. Ο μαθητής/τρια έχει πλέον πολλές επιλογές στον τρόπο μάθησης. Κατά την πρώτη περίοδο διευρύνονται οι τύποι σχολείων και στα περισσότερα από αυτά εισέρχεται χωρίς εξετάσεις: μουσικά, αθλητικά, πολιτιστικά, διαπολιτισμικά, ειδικά, Πολυκλαδικό Λύκειο, Τεχνικές Σχολές (ιδιωτικές και δημόσιες), Μεταλυκειακά Προπαρασκευαστικά Κέντρα, Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης (Ι.Ε.Κ.), καθώς και πολλά νέα Πανεπιστημιακά Τμήματα και Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (Τ.Ε.Ι.). Επίσης, καθώς εδραιώνεται σταδιακά η δια βίου μάθηση ιδρύονται νέοι τύποι, όπως Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (Σ.Δ.Ε.), Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (Ε.Α.Π.) κ.ά. Κατά τη δεύτερη περίοδο εναρμονίζονται με τα ευρωπαϊκά σχολεία, «*σύμφωνα με τις κατευθύνσεις του ευρωπαϊκού συστήματος πιστωτικών μονάδων για την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση (European Credit System for Vocational and Education and Training – ECVET)*» (Νόμος υπ' αριθ. 4186/2013). Ένα άλλο μέσο διεύρυνσης της μάθησης είναι η κινητικότητα στο πλαίσιο των προγραμμάτων. Όλο και περισσότεροι μαθητές μετακινούνται για εκπαιδευτικούς λόγους είτε σε εθνικό είτε σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, π.χ. πρόγραμμα Comenius, διαγωνισμοί, διεθνείς μαθητικές ολυμπιάδες κ.ά. Τέλος, ένα νέο μέσο μάθησης που χαρακτηρίζεται πιο ανοικτό και δημοκρατικό είναι η αξιοποίηση του διαδικτύου και γενικά της ψηφιακής τεχνολογίας. «*Οι ψηφιακοί ανοικτοί εκπαιδευτικοί πόροι και διαδικτυακές υπηρεσίες*»²³ (ΥΠ.Π.Ε.Θ., 90205/Α6/ 2018), όπως ψηφιακό περιεχόμενο και ψηφιακές πλατφόρμες²⁴, ενσωματώνονται στη σχολική εκπαίδευση και ενδέχεται να μεταμορφώσουν ολοκληρωτικά τον τρόπο μάθησης. Επομένως, τόσο η πληροφόρηση όσο και η γνώση αποκτάται με αυτόνομο και ευέλικτο τρόπο.

23. Ψηφιακό Σχολείο, <http://dschool.edu.gr/>

24. Ανοικτή Εκπαίδευση για όλους, <https://go.minedu.gov.gr/>

Η πρόσβαση στη μάθηση με ευελιξία και ποικιλία ως προς τον τόπο, τον χρόνο και τα μέσα επαναπροσδιορίζει και τις μορφές της μάθησης. Στο τέλος του προηγούμενου αιώνα στην Ελλάδα κυριαρχεί κυρίως η τυπική μάθηση²⁵ που αποκτιέται στο πλαίσιο του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος²⁶. Σταδιακά, όμως εμπλουτίζεται και με μορφές μη τυπικής μάθησης²⁷, π.χ. σχολικές δραστηριότητες και ανοίγει χρονικά και τοπικά το πεδίο μάθησης αλλά ακόμη δεν αναγνωρίζεται. Με τον Νόμο υπ'αρ. 3879 «*Ανάπτυξη της Δια Βίου Μάθησης*» το 2010 θεσπίζεται και επίσημα ότι η μάθηση περιλαμβάνει «*την τυπική εκπαίδευση, τη μη τυπική εκπαίδευση και την άτυπη μάθηση*²⁸» (Άρθρο 2) και ορίζονται και οι φορείς της μη τυπικής και της άτυπης μάθησης.

Οι φορείς άτυπης μάθησης κατατάσσονται στις ακόλουθες κατηγορίες: α) υπηρεσίες και φορείς του δημόσιου τομέα (ή δημόσιοι φορείς), που λειτουργούν με τη μορφή νομικού προσώπου δημόσιου ή ιδιωτικού δικαίου, β) φορείς του κοινωνικού τομέα (ή κοινωνικοί φορείς), που λειτουργούν με τη μορφή σωματείου, ιδρύματος

25. «*Η εκπαίδευση που παρέχεται στο πλαίσιο του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος, οδηγεί στην απόκτηση πιστοποιητικών αναγνωρισμένων σε εθνικό επίπεδο από τις δημόσιες αρχές και αποτελεί μέρος της διαβαθμισμένης εκπαιδευτικής κλίμακας. Στην τυπική εκπαίδευση εντάσσεται και η γενική τυπική εκπαίδευση ενηλίκων*», Ν. 3879/2010, Αρ. 2.

26. Το σύστημα της πρωτοβάθμιας, της δευτεροβάθμιας και της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

27. «*Η εκπαίδευση που παρέχεται σε οργανωμένο εκπαιδευτικό πλαίσιο εκτός του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος και μπορεί να οδηγήσει στην απόκτηση πιστοποιητικών αναγνωρισμένων σε εθνικό επίπεδο. Περιλαμβάνει την αρχική επαγγελματική κατάρτιση, τη συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση και τη γενική εκπαίδευση ενηλίκων*», Ν. 3879/2010, Αρ. 2.

28. «*Οι μαθησιακές δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα εκτός οργανωμένου εκπαιδευτικού πλαισίου, σε όλη τη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου, στο πλαίσιο του ελεύθερου χρόνου ή επαγγελματικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Περιλαμβάνει τις κάθε είδους δραστηριότητες αυτομόρφωσης, όπως η αυτομόρφωση με έντυπο υλικό ή μέσω διαδικτύου ή με χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή ή ποικίλων εκπαιδευτικών υποδομών, καθώς και τις γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες που αποκτά το άτομο από την επαγγελματική εμπειρία του*», Ν. 3879/2010, Αρ. 2.

ή αστικής μη κερδοσκοπικής εταιρίας ή ένωσης προσώπων και γ) φορείς του ιδιωτικού τομέα (ή ιδιωτικοί φορείς), με οποιαδήποτε νομική μορφή (Άρθρο 14).

Επίσης, ιδρύεται ο «Εθνικός Οργανισμός Πιστοποίησης Προσόντων (Ε.Ο.Π.Π.)». Στο εξής θα προσδιορίζεται όλο και περισσότερο το πεδίο της δια βίου μάθησης, π.χ. στον Νόμο υπ'αρ. 4186/2013 (Άρθρο 17) και στον Νόμο υπ'αρ. 4547/2018 (Άρθρο 89) ορίζονται επιπλέον φορείς μη τυπικής μάθησης (δημόσια ή ιδιωτικά Σ.Ε.Κ., Ι.ΕΚ., Κέντρα Δια Βίου Μάθησης, Κολλήγια, Φροντιστήρια, φυσικά πρόσωπα, νομικά πρόσωπα, ενώσεις προσώπων και νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου-Ν.Π.Δ.Δ.) και αναφέρονται θέματα διασφάλισης της ποιότητας και διαφάνειας. Επιπλέον, εμπλουτίζονται και ορίζονται συνεχώς οι νέες μορφές μάθησης, π.χ. «Εξ αποστάσεως εκπαίδευση»²⁹, «Εξ αποστάσεως ηλεκτρονική εκπαίδευση»³⁰, «Μικτή εξ αποστάσεως εκπαίδευση»³¹ και ο τρόπος πιστοποίησης, π.χ. «Πιστοποίηση Εκρών των Κ.Δ.Β.Μ.», «Βεβαίωση Επιμόρφωσης», «Βεβαίωση Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης».

3.2.3. Νέες τάσεις ως προς τη χρηματοδότηση

Η βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης και της ανοικτής και ευέλικτης πρόσβασης σε αυτήν προϋποθέτει εξασφάλιση οικονομικών πόρων. Σε όλη σχεδόν τα θεσμικά κείμενα που σχετίζονται

29. «Η εκπαίδευση κατά την οποία οι εκπαιδευόμενοι μελετούν κατ' ιδίαν κατάλληλα διαμορφωμένο εκπαιδευτικό υλικό, έντυπο ή και οπτικοακουστικό ή και ψηφιακό, που συνοδεύεται από έναν πλήρη οδηγό μελέτης, ενώ υποστηρίζονται, καθοδηγούνται και αξιολογούνται από εκπαιδευτή σύμβουλο», Ν. 4574.2018:8437.

30. «Η εκπαίδευση η οποία λαμβάνει χώρα, σύγχρονα ή και ασύγχρονα, σε ειδικά διαμορφωμένη ηλεκτρονική πλατφόρμα εκπαίδευσης, μέσω της οποίας οι εκπαιδευόμενοι μελετούν σε δικό τους χρόνο, τόπο και ρυθμό κατάλληλα διαμορφωμένο εκπαιδευτικό υλικό αναρτημένο στην πλατφόρμα, ενώ υποστηρίζονται, καθοδηγούνται και αξιολογούνται από εκπαιδευτή-σύμβουλο», Ν. 4574.2018:8437.

31. «Η εκπαίδευση κατά την οποία συνδυάζεται η διά ζώσης με την εξ αποστάσεως ηλεκτρονική εκπαίδευση ή την εξ αποστάσεως εκπαίδευση», Ν. 4574.2018:8437.